

Şerif Muhittin Targan ve Mutlu Torun'un Ud Metotlarının Karşılaştırılması

Buse Sever¹

Özet

Yüzyıllardır Arap coğrafyası, Türk Cumhuriyetleri ve Avrupa'da yaygın şekilde kullanılan udun öğretim teknikleri çoğunlukla meşk sistemine dayanmaktadır. Günümüzde bu sistem devam etse de son iki yüzyıldır metotlaşma çalışmaları bir hayli önem kazanmıştır. Ud çalgısına yönelik, basılmış, basılmamış metotlar ve yüzlerce sayfalık notlara sahibiz. Bu çalışmada, bahsi geçen metotlardan önemli iki tanesini incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Udun önemli icracılarından Şerif Muhiddin Targan ve Mutlu Torun'un metotlarını detaylı inceleyerek, öğrenciler ve öğreticiler tarafından tercih edilebilirlik sebepleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Ud öğretimindeki temel yaklaşımlar, çalışma yöntemleri, ileri icra seviyelerindeki öğrencilere yönelik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Mutlu Torun'un metodunun neden daha çok tercih edildiğine dair argümanlar temellendirilmiştir. Çalışmanın amacı, bu konuda araştırma yapmak isteyenlerin istifade edebileceği bir kılavuz olmaktır.

1. GİRİŞ

İlk olarak M.Ö iki binli yıllarda Çin'nin Pipa bölgesinde ortaya çıkan, oradan Arap coğrafyası ve Avrupa'ya yayılan, bölgelere göre ismi değişen udun tarihsel süreçte gelişimini bilmemiz, icra tavır bakımından incelememiz açısından önem taşımaktadır. Tel sayısının zamanla artması, şeklinin asırlar içerisinde son halini alması, kullanılan mızrapların değişen materyalleri, udun tarihsel süreçte gelişimine yön vermiştir. Yüzlerce yüzyıl öncesinden bugüne intikal eden müzik kültür mirası ve ud çalgısı; El Kindi; nin ortaya koyduğu müziğin teorisi, Ziryab ve Farabının hem ses sistemi hem de Ud çalgısı üzerinde yaptıkları form ve tel ilavesi noktasında bugüne büyük miras olarak geçmiştir.² Orta Asya'da, Orta Doğu'da, Kuzey Afrika'da ve Osmanlı İmparatorluğu nda yüzlerce yıldır kullanılan kadim sazların en önemlileri arasında yer alan ud, yazılı kaynakların üretiminin başladığı zaman dilimi itibariyle ta-

1 İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müsıkisi Devlet Konservatuarı Performans Anasanat Dalı/ Çalgı-Ses Programı, severbu22@itu.edu.tr

2 BİTMEZ, Uluslararası Sanat Kongresi 2019

rih sahnesinde kendini var etmektedir³. İran'da Barbat, Avrupa'da lute, laute, Arap coğrafyasında el-ud gibi çeşitli isimleri olan uda (genelde "L" harfiyle başlayan⁴), gerek ud için yazılmış besteleriyle gerekse icralarıyla katkısı olan önemli ud ekol ve ustaları olmuştur.

Asırlardan beri kullanılan, çok köklü ve yaygın bir çalgı olan udun öğretim tekniği hakkında binlerce sayfalık arşive sahibiz. Her icracının kendine has bir öğretim tekniği ve üslubu vardır. Bu teknik ve üslubu etkileyen faktörlerin başında icracının çalım özellikleri gelmektedir. Her dönemin ud ekolleri, ustaları öğrenciler yetiştirmiş, kendi icra tavırlarını öğrencilerine nakletmişlerdir. Bu aktarımların çoğunluğu meşk usulünde kaldığı gibi, önemli bir kısmı da metot haline getirilmiştir. Günümüzde bu metotların sadece bir kısmı kullanılsa da, zaman zaman az kullanılanlarından da istifade etmekteyiz. Ud icracıları arasında en önemli ekollerden biri olarak kabul edilen Şerif Muhiddin Targan'ın, basılmış fakat pek bilinmeyen, konservatuvar müfredatlarına pek dahil edilmeyen metodunu da zaman zaman istifade ettiğimiz metotlar arasında en üst sıraya koyabiliriz (Yazımı 1919- 1956 yılları arasında tamamlanmış fakat basımı 1995 tarihlidir). Targan'ın ud sazında ekol kabul edilmesi, ud için özel yazdığı etüt ve eserler, iki metodu karşılaştırma amacımızın önemli etkenlerindedir. Bahsi geçen metotlardan ikincisi, sayısız öğrenciler yetiştirmiş, ud icracıları arasında önemli bir yeri olan Mutlu Torun'un "Gelenekle Geleceğe" adlı ud metodudur (Basım tarihi 1996). Bu metot, konservatuvar ve müzik öğreten kurumlarda en çok tercih edilen, müfredatlara eklenen bir metot olması sebebiyle, en çok bilinen metotlar arasındadır. Biri en çok tercih edilenler arasındayken, diğerinin az bilinmesi, iki metodu karşılaştırma amacımızdaki diğer önemli etkidir. Yazım olarak aralarında çeyrek yüzyıldan fazla zaman farkı olan bu metotlardaki üslup, dil, etütler, görseller ve şemalar incelenmiş, ud öğretim tekniklerindeki yaklaşımlar kategorilere ayrılarak karşılaştırılmıştır.

2. MUTLU TORUN BİYOGRAFİ

Ankara'nın Beypazarı ilçesinde doğan Mutlu Torun, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. İlk enstrümanı mandolin olan Torun, daha sonra ud ve gitar çalmaya başladı. Mimarlığı bitirdikten sonra, İleri Türk Musikisi Konservatuvarı Derneği'nde eğitim aldı. Andrea Paleologos'tan klasik gitar, daha sonra İspanya'da Pepe Rodiguez, Rafael Nogales ve Nino Ricardo'dan flamenko gitar dersleri aldı. Türk Musikisinin önemli sazandelerinden Niyazi Sayın, Akagündüz Kutbay, Cüneyd Orhon,

3 İŞIKTAŞ, 2016 : 673

4 TANRIKORUR, 2001:16

İhsan Özgen, Erol Deran, Ruhi Ayangil gibi sanatçılarla ikili-üçlü enstrüman grupları ile, Türkiye'nin pek çok şehrinde ve yurt dışında konserlere katıldı, resitaler verdi, radyo-TV yayınlarına katıldı. Cemal Reşit Rey'in öğrencisi olan Mutlu Torun, daha sonra da Nail Yavuzoğlu ile caz müziği teorisi çalıştı. 33 eseri, beste yarışmalarından derece ve ödül aldı. 1984 yılında Kemeçce icracısı İhsan Özgen ile "Rönesans ve Bizden Yorumlar"; 1997 ve 1998 de Fransız Pianist Colette Merklen ile (Paris'te) "Sortilèges" ve "Occident – Orient"; kendi eserlerinden oluşan, 2001 yılında "Buluşmalar"; 2009 da, "Karışık Düşünceler – Buluşmalar 2" albümleri yayınlandı. 2014'te eşi Zeynep Torun ile birlikte yaptıkları, "Zümrüdüanka'ya" ve 2016'da "Bir serginin müziği-Hoşgörü bir Masal mı?" adlı albümleri hazırladı. 1975-2003 yılları arasında İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda öğretim görevliliği yaptı. Halen Haliç Üniversitesi'nde Öğretim üyesidir. Beşinci baskısı yapılan "Ud Metodu-Gelenekle Geleceğe"den başka, "Türk Müziği Formlarına Analitik Yaklaşım", "Türk Müziğinde Analiz", "Türk Müziğinde Dinleyerek Analiz", "Yorgo'nun Şifreleri-Bugün İçin bir Meşk Yöntemi", "Udda Çokseslilik" adlı çalışmaları, ders notları halinde hazırlanmıştır. Ud Metodu "Görerek-Dinleyerek", DVD ve kitapçıklar halinde 4 sayı yayınlanmıştır. Ressam ve seramik sanatçısı Zeynep Torun'la evlidir.⁵

3. ŞERİF MUHİDDİN TARGAN BİYOGRAFİ

İstanbul'da 1892 yılında doğan Targan'ın babası Osmanlı Devleti'nin son Mekke emîri, Ali Haydar Paşa, annesi Sabiha Hanım'dır. Hz. Muhammed'in 37. kuşaktan torunudur. Ortaokul ve lise döneminde özel eğitim görmüştür. Dârülfünun Hukuk Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi mezunudur. 1916 yılında babasının Mekke emirliğine tayininden dolayı, onunla birlikte Hicaz'a gitti ve bir süre Şam'da bulundu.

1924'te gittiği Amerika'da Amerika'da sekiz yıl kaldı. New York'ta geçirdiği bir ameliyat sonrası İstanbul'a döndü. Ancak bu defa da kendisine mûsikîyle ilgili ciddi bir görev verilmeyince iki yıl sonra Irak hükümetinin davetiyle Bağdat'a gitti (1934) ve burada Doğu ve Batı mûsikîsi bölümlerinin yer aldığı Bağdat Konservatuvarı'nı kurarak yönetimini üstlendi, ayrıca ud ve viyolonsel dersleri verdi. Ardından Güzel Sanatlar Akademisi haline getirilen bu kuruluşun tiyatro ve heykel bölümlerini açtı. 1948'de geçirdiği bir rahatsızlık sonucu İstanbul'a döndü. Aynı yıl Hüseyin Sadettin Arel'in istifasıyla boşalan İstanbul Belediye Konservatuvarı ilmi kurul başkanlığına getirildiyse de 1951'de yine sağlık sebebiyle bu görevinden istifa etti. 8 Nisan 1950'de Safiye Ayla ile evlendi. Zarif ve mütevazî kişiliğiyle tanınan Şerif

5 <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/>

Muhittin 13 Eylül 1967 tarihinde vefat etti ve Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na defnedildi. Ağabeyi Şerif Abdülmecit Targan da (ö. 1965) kemanî, viyoloncelist ve piyanisttir.

4. UD METOTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1 Ud'da Tutuş, Oturuş Bahsi

Metotlar	Yazı	Görsel
Şerif Muhiddin Targan	✓	x
Mutlu Torun	✓	✓

Udu doğru tutmak, sağ-sol el dengesi, mızrap tutuşu, yeni başlayanlar için önemli ve çok dikkat edilmesi gereken unsurlardır. Saydığımız unsurlardan birinin dahi yanlış öğrenilmesi, eğitimin devamı açısından sıkıntılar doğurmaktadır. Mutlu Torun kitabında bu hususlara ayrıntılı biçimde dikkat çekmiş, önemini vurgulamış ve görsellerle desteklemiştir. Targan metodunda ise bu konuya kısaca değinmiştir.

4.2 Ud'un Akordunun Bahsi

Metotlar	Türk İsimleriyle Bahsi	Müziği Akort	Batı İsimleriyle Bahsi	Müziği Akort
Şerif Muhiddin Targan	✓		x	
Mutlu Torun	✓		✓	

Hangi enstrümanı çalarsak çalalım, akort en mühim konuların başında gelmektedir. Doğru akort edilmemiş bir enstrümandan düzgün ses elde edemeyiz. Uda yeni başlayanlar için de doğru akortla çalmak hem yanlış (falso) ses basmanın önüne geçer hem de öğrenci daha şevkle çalışmaya devam eder. Bu mühim konuyu Mutlu Torun detaylıca ele almıştır (Akort hakkında genel bilgiler, frekans bahsi, Türk Müziği ve uluslararası nota karşılıkları, akort

edilirken vücudun alacağı şekil, burgu resimleri, burgunun nasıl döndürülmesi gerektiği gibi). Targan ise kısaca bahsetmekle yetinmiştir. Torun ayrıca uddaki boş (açık) tellerin batı müziği karşılıklarını da yazmış, öğrencilerin akort aletini kullanırken karşılarına çıkan harflerin anlamlarını da açıklamıştır.

4.3 Uda Tel Takma

Metotlar	Yazı	Görsel
Şerif Muhiddin Targan	x	x
Mutlu Torun	✓	✓

Uda tel takma, yeni başlayan öğrenciler için zor olsa da ilerleyen dönemlerde kılavuzluk etmesi açısından ud metodunda açıklamalı ve görsel olarak bulunmasının öğrenciye kolaylık sağlayacağı kanaatindeyiz. Mutlu Torun bu konuya detaylıca değinmiş, büyük eşige atılacak çeşitli düğümleri bile görselleştirerek anlatmıştır. Targan'ın metodunda ise tel takma bahsi yoktur.

4.4 Sağ- Sol El Pozisyon Bahsi

Metotlar	Sol El Pozisyon Bahsi	Sağ El Pozisyon Bahsi
Şerif Muhiddin Targan	✓	x
Mutlu Torun	✓	✓

Ud perdesiz bir çalgı olduğundan dolayı, yanlış (falso) ses basılmaması çok önem teşkil etmektedir. Bunun için de sesler belirli bir disiplin içerisinde basılmalıdır. Varsayım çizgilerle ayrılan yerlerine parmak numaraları denk gelmektedir. Udda birinci pozisyon, ikinci pozisyon, üç, dört.. diye giden bu sistemi Mutlu Torun kitabında detaylıca anlatmış ve görsellerle desteklemiştir. Şerif Muhiddin Targan'ın metodunda ise kısaca değinilmiş ve görsel paylaşılmamıştır.

4.5. Mızrap Çeşitleri ve Mızrap Tutuşu Bahsi

Metotlar	Mızrap Tutuşu	Çeşitleri	Görsel
Şerif Muhiddin Targan	✓	x	x
Mutlu Torun	✓	✓	✓

Telli çalgılar için mızrap, tezene, pena vs. en az tel kalitesi kadar önemli bir unsurdur. Çalgıdan çıkan sesi, tonu doğrudan etkiler. Böylesine etkili bir materyali de dikkatli seçmek gerekir. Eskiden zeytinyağında günlerce bekletilerek yumuşatılan kartal tüyü mızrapların yerini silikon ve plastik malzemeden yapılan mızraplar almaktadır. Sert mızraplar telde esneme yapmaz fakat güir ve parlak bir ton elde edilmesine olanak sağlar. Yumuşak mızraplar ise daha çok manevra kabiliyeti sağlar fakat sert mızraplar kadar yüksek ses elde edilmesine imkan vermez. Torun bu hususları metodunda detaylıca ve görselleştirerek anlatmış, targan ise kısaca bahsetmiştir.

4.6 Müzik Yazısında Ud için Kullanılan Özel İşaretler

Metotlar	Ud İçin Özel İşaretler
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Her iki metotta da mevcut olan bu işaretler genellikle eser ve etüt başlarında veya esnasında belirtilmiştir. Çoğu evrensel olan bu işaretlerden alt-üst mızrap gösterimi her iki metotta farklı gösterilmiştir. Şerif Muhiddin Targan'ın metodunda üstten mızrap “^”, alttan mızrap “v” şeklinde gösterilmiştir. Mutlu Torun'nun kitabında ise üstten mızrap “↓”, alttan mızrap ise “↑” şekillerinde gösterilmiştir.

İki kitapta da parmak numaralandırması aynıdır (İşaret parmağı için 1, orta parmak için 2, yüzük parmağı için 3 ve serçe parmak için 4 numara).

4.7 Açık Tellerde Çalışmalar

Metotlar	Açık Tellerde Çalışmalar
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Uda yeni başlayan öğrenciler için açık (boş) tellerde çalışmalar oldukça önemlidir. Öğrenci bu çalışmalarla udu kavramayı, tellerin arasındaki mesafeyi pratik etmiş olur. Şerif Muhiddin Targan “mızrap temrinleri” olarak nitelendirdiği etütlerden, açık teller için toplam iki adet yazmıştır. Mutlu Torun ise toplamda on beş etüt yazarak, açık tellerde çalışma örneklerine genişçe yer vermiştir.

4.8 Es (Sus) Çalışması

Metotlar	Es Çalışması Görsel	Es Çalışması Etüt
Şerif Muhiddin Targan	✓	x
Mutlu Torun	✓	✓

Targan metodunda es işaretlerinden etütsüz olarak bahsetmiş ve “sükut işaretleri” diye adlandırarak görselini paylaşmıştır. Torun ise dörtlük değerdeki es işaretinden bahsedip, etüt çalışmasıyla pekiştirmiştir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bütün değerlerdeki es işaretlerinden bahsedip etütler paylaşmıştır.

4.9 Sol El Parmak Baskısı

Metotlar	Görsel	Etüt
Şerif Muhiddin Targan	x	✓
Mutlu Torun	✓	✓

Şerif Muhiddin Targan'ın metodunda “parmak temrinleri” diye açtığı sol el parmak baskısı bahsini şu şekilde açıklamıştır;

Bu temrinler, parmakların vaziyeti bozulmayarak ve teller üzerindeki müsavî (eşit) baskısı muhafaza edilerek, perdelerin sıbhatine halel gelmeksizin, ağır ve dikkatle icra edilmelidir. Çalışırken her gün bu temrinlere biraz zaman verilmelidir (Targan Metodu s. 5).

Toplamda altı satırlık bir çalışma mevcuttur.

Mutlu Torun'un metodunda ise frekans, baskı, titreşim açısından açıklanmalı anlatım, perdeli ve perdesiz sazlarda parmağın basma noktasının titreşen tele etkisi resimli olarak açıklanmıştır. “Parmakların basmasında prensipler” başlığıyla, doğru ve yanlış parmak konumlarının görselleri eklenmiştir. Ayrıca sol el parmak baskısında dikkat edilecek noktaları, omuz, kol, dirsek, bilek, başparmak ve basan parmaklar olarak resimleyerek, doğru tutuş örneklerini açıklamalı olarak görselleştirmiştir.

4.10 Uddaki Sesler hakkında Ön Bilgi

Metotlar	Ön Bilgi	Koma Tablosu
Şerif Muhiddin Targan	x	x
Mutlu Torun	✓	✓

Targan'ın metodunda bu hususa değinilmemiş fakat her temrinin başında (eğer etüt içinde varsa) arızalı sesler açıklanmış, kısaca nasıl basılması gerektiğine değinilmiştir. Örneğin; “*Rast makamını icra ederken üçüncü derecesi olan segah yani (si) ye dikkat lazımdır. Buselik (si) si değildir. Ondan pesttir. Makamların hususiyetini gösteren perdelerde hocanın rehberliği önemlidir*” (Targan Metodu s.33)

Mutlu Torun'un metodunda ise koma değerleri ve isimleri tablosu mevcuttur. Ayrıca Türk Müziği'nde kullanılan perde isimlerinin detaylı tablosu bulunmaktadır.

4.11 Perde Hizaları Bahsi

Metotlar	Perde Hizaları Bahsi	Görsel
Şerif Muhiddin Targan	x	x
Mutlu Torun	✓	✓

Torun bu konuyu “ana ve yan kolonlar” olarak , ikiye ayırarak anlatmıştır (natürel sesli perdeleri ana kolon, diyez-bemollü (arıza) perdeleri de yan kolon olarak nitelendirmiştir).

4.12 Nüanslar

Metotlar	Nüanslar
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Her enstrümanda olduğu gibi ud çalımında da nüans önemli bir unsurdur. Müzik eserindeki ifadeyi, duyguyu ortaya çıkaran, icracılığın olmazsa olmazıdır. Her iki metotta da nüans bahsi geçmekte fakat Mutlu Torun daha detaylı açıklamaktadır.

4.13 Ud İçin Yazılmış Etütler

Metotlar	Ud İçin Yazılmış Etüdler
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Her iki kitapta da mevcut olan, ud için yazılmış etütlerden Şerif Muhiddin Targan’ın etütlerinin çok daha kapsamlı ve teknik olduğunu söyleyebiliriz. Çalabilmek için ileri icra tekniğine hakim olmayı gerektiren bu etüdler, ciddi ve disiplinli çalışmayı gerektirmektedir.

4.14 Usul ve Ritm Anlatımı

Metotlar	Usul ve Ritm Anlatımı
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Ud ve diğer çalgıların icrasında usul ve ritm çok önemli unsurlardır. Çalınan eserlerin usulünü bilmek, çalınacak etüdü metronom değerini bilip, zamanlamasına uyarak çalmak çok önemlidir. Öğrencinin bu hususlara en başından titizlikle yaklaşım, uygulaması onu çok daha çabuk geliştirecek etkiler gösterir.

Her iki metotta da bu mühim konu ele alınmış ve detaylıca açıklanmıştır.

4.15 Küçük Albüm

Metotlar	Küçük Albüm
Şerif Muhiddin Targan	✓
Mutlu Torun	✓

Targan ve Torun, kitaplarının sonlarında küçük albümlere yer vermişlerdir. Targan'ın metodundaki küçük albüm daha çok kendi eserlerinden oluşmuş, Torun'unki ise derleme eserlerden meydana gelmiştir. Torun'da ayrıca Tanburi Cemil Bey, Yorgo Bacanos gibi ustaların notaya alınmış taksimleri mevcuttur.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Her iki udinin metotları karşılaştırarak incelendiğinde, Mutlu Torun'un metodunun daha açıklayıcı, öğretici ve öğrenciler için rehber niteliğinde bir kitap olduğunun kanaatine varılmıştır. Şerif Muhiddin Targan'ın metodunun ise daha çok etüt amaçlı, orta seviyeden başlayabilecek öğrenciler için daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Basılmış her iki metodun da tercih edilebilirlik seviyesindeki büyük fark, bu unsurlara bağlanmıştır. Basım ve oluşma zamanlarına göre, aralarında çok uzun yıllar fark olmamasına rağmen dil, üslup ve anlatımda farklılıklar olduğu görülmüştür. Şerif Muhiddin Targan, neredeyse hiç görsel kullanmamış, Mutlu Torun ise bol miktarda görsel kullanmıştır. Aynı zamanda iyi bir ressam olan Şerif Muhiddin Targan'ın el ile

çizim yapabileceği, anlattığı konuları desteklemesi açısından görselleştirmesi gerektiğinin fikrine varılmıştır.

Şerif Muhiddin Targan'ın virtüözlüğü bütün otoritelerce kabul edilerek, önemli ud ekollerinden birisi olarak görülmektedir. Böylesine önemli bir icracının metodunun az bilinmesini ve müzik okullarının müfredatlarında kullanılmamasının nedeni, detaysızlığa ve konu içerik açıklamalarının yeterli olmamasına bağlanmıştır. Dolayısıyla ud öğrenmek isteyen öğrencilerin Mutlu Torun'nun metodundan daha rahat bir şekilde istifade edebileceklerinin sonucu çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bitmez, M. (2019). Türk ve Arap Coğrafyalarında Ud İçin Yazılmış Eserler ve Diğer Bazı Saz Eserlerinin Makam ve Form Açısından İcra Analizi Uluslararası Sanat Kongresi
- Işıktaş, B. (2016). Kuramdan İcraya Müziğin İntikal Aracı: Ud'un Dünü ve Bugünü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 9 (44), 1307- 9581.673-682
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/targan-serif-mehmet-muhittin>
- <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/yazdir?165C27C771A7087865054D8D787A4883>
- Tanrıkorur, C. (2001). Biraz da Müzik. İstanbul: Zaman Kitapçılık
- Targan, Ş. M. (1995). Ud Metodu, İstanbul
- Torun, M. (1995). Gelenekle Geleceğe Ud Metodu, İstanbul